कक्षा चार को ‘मेरो नेपाली किताब’ र ‘सरल नेपाली माला’ भित्र समाविष्ट रूपक विधाको तुलनात्मक अध्ययन

मोतिबहादुर सिन्चौरी
एम.एड. द्वितीयवर्ष
क्याम्पस रोल नं. २१७
परीक्षा क्रमाङ्क : २१४००३१/२०६९
त्रि.वि. वि. दर्ता नं. : ९-२-६२६-१५-२००७
शैक्षिक वर्ष : २०६७/०६८

त्रिभुवन विश्वविद्यालय,शिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत सुकुना बहुमुखी क्याम्पस,
नेपालीभाषा शिक्षा विभाग, स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) द्वितीय वर्ष
नेपा.शि. ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ प्रस्तुत

शोधपत्र

सुकुना बहुमुखी क्याम्पस
नेपाली शिक्षण समिति
कोसीहरैँचा, मोरङ
२०७३/२०१७

घोषणापत्र / प्रतिबद्धता पत्र

त्रिभुवनविश्वविद्यालयशिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपालीभाषाशिक्षाविभाग स्नातकोत्तर तहद्वितीयवर्षको नेपा.शि. ५९८ को प्रयोजनकालागि प्रस्तुत**कक्षाचारको 'मेरो नेपालीकिताब' र 'सरल नेपालीमाला'भित्र समाविष्ट रूपकविधाको तुलनात्मकअध्ययन**शीर्षकको शोधपत्रग्रन्थअर्को प्रयोजनकालागिकहीकतै पेश नगरेको र अनुसन्धानकार्य अत्यन्तमौलिक रहेको प्रतिबद्धताव्यक्तगर्दछु ।

....

मोतिबहादुर सिन्चौरी

एम.एड. दोस्रो वर्ष

नेपालीभाषा शिक्षण समिति

मिति : २०७३/११/०३गते

शोधनिर्देशकको सिफारिस पत्र

त्रिभुवनविश्वविद्यालयशिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपालीभाषाशिक्षाविभाग स्नातकोत्तर तहद्वितीयवर्षको नेपा.शि. ५९८ को प्रयोजनकालागि प्रस्तुत**कक्षाचारको 'मेरो नेपालीकिताब' र 'सरल नेपालीमाला'भित्र समाविष्ट रूपकविधाको तुलनात्मकअध्ययन**शीर्षकको शोधपत्रमोतिबहादुर सिन्चौरीले मेरो निर्देशनमा रहीमिहिनेतका साथतयार पार्नु भएकाले यस शोधकार्यप्रति म सन्तुष्ट छु।अतः यस शोधकार्य मूल्याङ्कनकालागिविभागसमक्षसिफारिस गर्दछु ।

....

दीपकगौतम

(शोधनिर्देशक)

सुकुनाबहुमुखीक्याम्पस

नेपाली शिक्षणसमिति

कोसीहरैँचा, मोरङ

मिति : २०७३/ ११/०३गते

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत पाठ्यक्रम अनुरूपताका आधारमा कक्षा चारको मेरो नेपाली किताब र सरल नेपाली मालाभित्र समाविष्ट रूपक विधाको तुलनात्मक अध्ययन शीर्षकको यो शोध पत्र त्रिभुवन विश्व विद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत सुकुना बहुमुखी क्याम्पस, नेपाली शिक्षा विभाग, स्नातकोत्तर तह (एम.एड) द्वितीय वर्ष, ने.पा.शि. ५९८ को पाठ्यांशको प्रयोजनका लागि तयार पारिएको हो ।

कुनै पनि विषयमा शोधकार्य गर्नु एउटा जटिल कार्य हो । त्यसमा पनि भाषा सम्बन्धी शोध कार्य गर्न त झन् कठिन कार्य हो । यस शोध कार्यमा सुरुदेखि अन्त्यसम्म आफ्नो अमूल्य समय दिई आवश्यक सुझाव सहित यथोचित मार्ग निर्देश गर्दै सहयोग पुऱ्याउनुहुने मेरा आदरणीय गुरु एवम् शोध निर्देशक श्री दीपक गौतमप्रति हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु । त्यसैगरी यस शोधको शीर्षक चयनमा र शोध प्रस्ताव कार्यमा सहयोग पुऱ्याउनु हुने आदरणीय गुरुहरूश्री अमृतप्रसादआचार्य, श्री प्रेमप्रसाद भट्टराई, श्री दीपक प्र. न्यौपाने, श्री मेघनारायण श्रेष्ठ, श्री गेहेन्द्र खनाल, श्री मोहनप्रसाद काफ्ले ज्यूहरूप्रति एकमुष्ट धन्यवाद दिन चाहन्छु । शोधको सूक्ष्म अध्ययन कार्यमा आवश्यक सल्लाह, सुझाव दिनुहुने सहकर्मी मित्र श्री मोहनकुमार खतिवडालाई धन्यवाद व्यक्त गर्दछु ।

विद्यालय तहदेखि उच्च शिक्षासम्म पुग्नमा सत्मार्ग र प्रेरणा दिनु हुने श्री मच्छिन्द्र मा.वि.केरावारीका प्राचार्य श्री झलकप्रसाद पौड्याल र श्री पञ्चायत मा.वि.सुन्दर दुलारी, गोठगाउँका प्राचार्य श्री गुरुप्रसाद अधिकारीप्रति हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु।

शिक्षाको प्रारम्भिक तहदेखि स्नातकोत्तर तहसम्म पुग्न विभिन्न पारिवारिक दुःख कष्ट खेपेर आर्थिक सहयोग गर्नुहुने पूजनीय मातापिता गङ्गाकुमारी सिन्चौरी र प्रेमबहादुर सिन्चौरीप्रति विशेष धन्यवाद अर्पण गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्र लेखनमा घरायसी वातावरण प्रदान गर्ने जीवन सँगिनी निर्मला बास्तोला र प्यारो छोरा प्रनिसलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु । शोध लेखनको क्रममा प्राविधिक रूपमा सहयोग गर्ने भाइ मानवहादुर सिन्चौरी र कम्प्युटर टाइप छिटोछरितो र शुद्धसँग कार्यसम्पादन गर्नमा अमूल्य सहयोग पुऱ्याउनु हुने टिना फोटो स्टुडियो तथा कम्प्युटर सेन्टरका मित्रहरू सञ्चालकद्वय यज्ञमणि निरौला र गोमा दाहाललाई पनि विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

शोधकर्ता
मोतीबहादुर सिन्चौरी

शोधसार

यो शोधपत्र सरकारी र संस्थागत विद्यालयको कक्षा चारको मेरो नेपाली किताब र सरल नेपाली मालाभित्र समाविष्ट रूपक विधाको मात्र अध्ययनमा केन्द्रित रहेको छ। तसर्थ यी दुई पाठ्यपुस्तकभित्र समाविष्ट रूपक विधाहरूको पाठ्यक्रम अनुरूपका आधारमा तुलनात्मक विश्लेषण गर्ने काम भएको छ। यसकारण दुई भाषा पाठ्यपुस्तकभित्र रहेको रूपक विधाका पाठहरूको स्तरीयता, भाषिक सीपको तुलनात्मक विश्लेषण यस शोध प्रबन्धको शोधसारको रूपमा रहेको छ। प्रस्तुत शोध प्रबन्ध परिच्छेद एकदेखि परिच्छेद पाँचसम्म विभाजित गरिएको छ। प्रत्येक एकाइको परिच्छेदलाई छुट्टाछुट्टै शीर्षक छनोट गरिएको छ। यस अध्ययनलाई पुस्तकालयीय विधिको प्रयोग गरी शोधको उद्देश्य अनुरूप निष्कर्षमा पुग्ने काम भएको छ। तसर्थ प्रत्येक परिच्छेदको निष्कर्षलाई शोध सारको रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ।

परिच्छेद एकमा 'शोधको परिचय' राखिएको छ। यस शोध पत्रको शीर्षक 'कक्षा चारको मेरो नेपाली किताब र सरल नेपाली मालाभित्र समाविष्ट रूपक विधाको तुलनात्मक अध्ययन रहेको छ। यसको प्रयोग त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, सुकुना बहुमुखी क्याम्पस, नेपाली शिक्षा विभाग, स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) दोस्रो वर्ष आठौँ पत्र ने.पा.शि. ५९८ को आवश्यकता परिपूर्तिका लागि तयार पारिएको हो। खासगरी भाषा पाठ्यक्रमको उद्देश्यअनुरूप भाषा पाठ्यपुस्तकमा रूपक विधा राखिएको छ कि छैन। भाषिक सीप आर्जनका आधारमा कुन चाहिँ पाठ्यपुस्तक बढी उपयोगी छ ?रूपक पाठका सबल र दुर्बल पक्षको खोजविन गर्नु यसका समस्याहरूहुन्। यसर्थ यिनै विषयहरू सहित समस्याको कथन, अध्ययनको उद्देश्य, अनुसन्धानात्मक प्रश्नहरू, अध्ययनको महत्त्व, समस्याको परिसीमा यस अध्यायमा राखिएको छ। परिच्छेद दुईमा यस शोधको सैद्धान्तिक तथा सम्बन्धित साहित्यको पुनरवलोकन र अवधारणात्मक ढाँचाको परिच्छेदका बारेमा प्रस्तुत गरिएको छ। यस शोधसँग सम्बन्धित अग्रजहरूले गरेको खोज अनुसन्धान विषयहरूको अध्ययन विश्लेषण गर्ने काम गरिएको छ। प्रस्तुत शोध अध्ययनको ढाँचालाई अवधारणात्मक रूपमा तालिकाबाट क्रमबद्ध रूपमा राखिएको छ। मूलतः यस अध्ययन व्यवहारवाद र संज्ञानवादसँग सम्बिन्धत रहेको छ। परिच्छेद तीनमा शोधको अध्ययन विधि र प्रक्रिया रहेको छ। यसमा अध्ययनको ढाँचा र विधि स्पष्ट किटान गरिएको छ।

वर्णनात्मक तालिकीकरण, तुलनात्मक जस्ता विधिहरू अपनाइएको छ। यसमा अध्ययनको क्षेत्र तथ्याङ्क सङ्कलनका साधन र तरिका तथा व्याख्या र विश्लेषण प्रक्रियासमेत अपनाइएको छ। परिच्छेद चारमा नतिजाको व्याख्या र विश्लेषण रहेको छ। दुवै पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट पाठहरूको विषयवस्तु पात्र, परिवेश, भाषाशैली संवाद, द्वन्द्व र उद्देश्यका आधारमा विश्लेषण गर्ने काम भएको छ। पाठ्यक्रम उद्देश्यका आधारमा दुवै पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट रूपकको विश्लेषण गरिनुका साथै भाषिक सीप आर्जनका दृष्टिले समेत तुलनात्मक विश्लेषण गरिएको छ। यसका अतिरिक्त बाह्य आन्तरिक विशेषताका आधारमा समेत 'बिहेको निम्तो' 'पशुपन्छी' र हाम्रो कर्तव्य र 'स्वास्थ्य नै सम्पत्ति हो' संवादको तुलनात्मक विश्लेषण समेत गरिएको छ। परिच्छेद पाँचमा मेरो नेपाली किताब र सरल नेपाली माला कितावमा समावेश रहेका रूपक विधाको छुट्टा छुट्टै विश्लेषण निष्कर्ष सवल र दुर्वल पक्षहरू उल्लेख गरिएको छ।यसमा शोधको शैक्षिक प्रयोजन, भावी अनुसन्धानका लागि उपयुक्त शीर्षकहरू तथा सुझाव समेत प्रस्तुत गरिएको छ। यसका साथै सन्दर्भग्रन्थ सूची समेत समावेश गरिएको छ। यसरी परिच्छेद एक देखि पाँच सम्म पुगी शोधको निष्कर्षसमेत निकालिएको छ।

विषयसूची

क.सं. शीर्षक	पृष्ठ सं.
घोषणा (प्रतिवद्धता)	क
सिफारिस पत्र	ख
स्वीकृति पत्र	ग
शोधसार	घ
कृतज्ञता ज्ञापन	च
तालिका सूची	ञ
परिच्छेद एक : परिचय	
१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्या कथन	२
१.३ अध्ययनका उद्देश्य	३
१.४ अनुसन्धानात्मक प्रश्न	३
१.५ अध्ययनको महत्त्व	५
१.६ अध्ययनको परिसीमा	६
परिच्छेद दुई : सम्बन्धित साहित्यको पुनरवलोकन र अवधारणात्मक ढाँचा	
२.१ सैद्धान्तिक साहित्यको पुनरवलोकन	७
२.२ सम्बन्धित साहित्यको पुनरवलोकन	८
२.३ अध्ययनका लागि पुनरवलोकनको उपादेयता	१०
२.४ सैद्धान्तिक अवधारणात्मक ढाँचा	१०
परिच्छेद तीन : अध्ययन विधि र प्रक्रिया	
३.१ अध्ययनको ढाँचा र विधि	१२
३.२ अध्ययन क्षेत्र	१२
३.३ तथ्याङ्क सङ्कलनका साधन र तरिका	१२
३.४ तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया	१२
३.५ तथ्याङ्क व्याख्या र विश्लेषण प्रक्रिया	१३

अध्याय चार : नतिजाको व्याख्या र विश्लेषण

४.१ परिचय १४

४.२ दुवै पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट पाठहरूको विषय वस्तुगत अध्ययन १४

४.२.१ बिहेको निम्तो १४

४.२.२ 'पशुपन्छी र हाम्रो कर्तव्य' संवादको अध्ययन १७

४.२.३ स्वास्थ्य नै सम्पत्ति हो संवादको अध्ययन २१

४.३ भाषा पाठ्यक्रमका उद्देश्यका आधारमा दुवै भाषा पाठ्यपुस्तकहरूमा समाविष्ट रूपक विधाको विश्लेषण २७

४.४ भाषिक सीप आर्जनका दृष्टिले उक्त दुई भाषा पाठ्यपुस्तकमा रहेको पाठहरूको तुलनात्मक विश्लेषण ३२

४.४.१ सुनाइ सीपका आधारमा 'बिहेको निम्तो ३३

४.४.२ बोलाइ सीपका आधारमा विवेच्य पाठहरूको तुलनात्मक विश्लेषण ३७

४.४.३ बोलाइ सीपका आधारमा 'बिहेको निम्तो', 'पशुपन्छी र हाम्रो कर्तव्य' र 'स्वास्थ्य नै सम्पत्ति हो' पाठहरूको विश्लेषण ३७

४.४.४ पढाइ सीपका आधारमा विवेच्य पाठहरूको तुलनात्मक विश्लेषण ३८

४.४.५ पढाइ सीपका आधारमा 'बिहेको निम्तो', 'पशुपन्छी र हाम्रो कर्तव्य र स्वास्थ्य नै सम्पत्ति हो' संवादको तुलनात्मक विश्लेषण ३९

४.४.६ लेखाइ सीपका आधारमा विवेच्य पाठहरूको तुलनात्मक विश्लेषण ३९

४.४.७ लेखाइ सीपका आधारमा 'बिहेको निम्तो', पशुपन्छी र हाम्रो कर्तव्य' र स्वास्थ्य नै सम्पत्ति हो संवादको विश्लेषण ४०

४.४.८ बाह्य पक्षका आधारमा बिहेको निम्तो, पशुपन्छी र हाम्रो कर्तव्य र स्वास्थ्य नै सम्पत्ति हो संवादको तुलनात्मक विश्लेषण ४१

४.४.९ आन्तरिक विशेषताका आधारमा 'बिहेको निम्तो', 'पशुपन्छि र हाम्रो कर्तव्य' र 'स्वास्थ्य नै सम्पत्ति हो' संवादको तुलनात्मक विश्लेषण ४३

परिच्छेद पाँच : उपसंहार तथा निष्कर्ष

५.१ मेरो नेपाली किताब कक्षा चारको रूपक विधा विश्लेषणको निष्कर्ष ४७

५.२ 'सरल नेपाली माला' कक्षा चार भित्र समाविष्ट रूपक विधा विश्लेषणको निष्कर्ष ४८

५.३ मेरो नेपाली किताब र सरल नेपाली मालाभित्र समाविष्ट पाठको तुलनात्मक अध्ययनको निष्कर्ष ४९
५.४ मेरो नेपाली किताब कक्षा चारको रूपक विधाको पाठहरूको सबल तथा दुर्बल पक्षहरू ५०
५.५ 'सरल नेपाली माला' कक्षा चारको रूपक विधाको पाठहरूको सबल तथा दुर्बल पक्षहरू ५०
५.६ शोधको शैक्षिक प्रयोजन ५१
५.७ भावी अनुसन्धानका लागि रूपक विधाबाट लेख्न सकिने सम्बन्धित केही शीर्षकहरू ५१
५.८ सुझावहरू ५२
सन्दर्भग्रन्थसूची

तालिका सूची

शीर्षक	पृष्ठ सं.
तालिका नं. : १	११
तालिका नं. : २	३०
तालिका नं. : ३	३१
तालिका नं. : ४	३२
तालिका नं. : ५	४२
तालिका नं. : ६	४२